

Z. Br.

"Michał Jurkowski i greka w Krzemieńcu, 1805-1830", Marian Plezia, Wrocław [etc.] 1964 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 10/4, 639-640

1965

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

wypadkach także rękopisy, jeśli zawierały jakieś bardzo istotne dla historii terminologii fragmenty.

Celem pracy jest opis terminologii wymienionych gałęzi nauki w takiej formie, w jakiej jest ona zaświadczona w różnych książkach różnych autorów XVIII w. Ponadto zwrócono uwagę na związek terminów tego okresu z terminologią odpowiednich gałęzi nauki średniowiecznej w celu wyjaśnienia problemu tradycyjnego następstwa w tej dziedzinie leksyki i momentów przetrwania terminologii średniowiecznej w języku naukowym nowego okresu. Oprócz tego naświetlono zmiany historyczne w terminologii, wyjaśniono przyczyny różnych zmian leksykalnych i podano niektóre przykłady twórczości języka naukowego matematyki, astronomii i geografii.

J. K.

Henryk Grajewski, Jan Schultz Szulecki i jego „*Tractatus historico-politicus de Polonia nunquam tributaria*” (1694 r.). Łódzkie Towarzystwo Naukowe, Łódź 1964, ss. 70, ilustr. 2.

Jan Schultz Szulecki, w latach 1688—1697 profesor na katedrze historii i prawa gdańskiego Gimnazjum Akademickiego, zajmuje poczesne miejsce w dziejach historiografii w Gdańsku. Jego życia i twórczości pisarskiej poświęcona jest pierwsza część wydawnictwa Łódzkiego Towarzystwa Naukowego. Część druga zajmuje się wydany w 1694 r. historycznoprawnym dziełem *Tractatus historico-politicus* [...], głównym traktatem Szuleckiego. W dziele tym Szulecki, rozważając m. in. sprawę samodzielności politycznej i kościelnej państwa Mieszka I i Bolesława Chrobrego, stanął na stanowisku, jakie w XIX w. zajął J. Lelewel, a następnie m. in. K. Szajnocha.

Z. Br.

Marian Plezia, *Michał Jurkowski i greka w Krzemieńcu, 1805—1830*. Zakład Narodowy im. Ossolińskich — Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Wrocław—Warszawa—Kraków 1964, ss. 87.

Broszura M. Plezi, wydana w ramach „Prac Komisji Filologii Klasycznej Oddziału w Krakowie Polskiej Akademii Nauk”, składa się ze wstępu, trzech rozdziałów i dodatku.

W słowie wstępnym autor pisze przede wszystkim, jakie są specjalne przyczyny, że „działalności jednego tylko nauczyciela w jednym zakładzie poświęca się — jak w tym wypadku — osobne opracowanie” (s. 5). Pierwsza — to wyjątkowa rola Krzemieńca w dziejach kultury Polski w pierwszej połowie XIX w., druga — to ta, że w historii filologii klasycznej w Polsce pierwsza ćwierć XIX w. ma znaczenie przełomowe, gdyż wymieniona gałąź nauki odradza się u nas wówczas po głębokim upadku, w jakim trwała przez poprzednie półtora wieku.

Rozdział 1 *Lata wędrówki* kreśli przedkrzemieniecki okres życia i działalności pedagogicznej Michała Jurkowskiego (ur. 1765 lub 1766, zm. 1833), rozdział 2 *Współpraca z Czackim* przedstawia prace T. Czackiego i H. Kołłątaja nad programem nauczania w gimnazjum wołyńskim oraz działalność Jurkowskiego na stanowisku profesora języka greckiego w tym gimnazjum.

Rozdział 3 zajmuje się historią *Słownika grecko-polskiego* opracowanego przez Jurkowskiego (pracę nad nim zaczął w 1816 r.) i odpowiada na pytanie, jaką dzieło to ma wartość naukową na tle ówczesnego stanu leksykografii greckiej w Polsce i gdzie indziej. M. Plezia ocenia słownik bardzo wysoko: u nas był on absolutną nowością i jako taki miał doniosłe znaczenie (co już ówczynie podkreślił sławny

Grodek), mierzony zaś skalą ogólnoeuropejską — był jednym więcej przykładem ożywienia się na początku XIX w. leksykografii greckiej, która poprzednio przez przeszło dwa stulecia wyzyskiwała tylko dorobek H. Stephanusa, autora *Thesarus Linguae Graecae* (1572 r.).

M. Plezia podkreśla m. in., że w słowniku Jurkowskiego bardzo troskliwie opracowana jest terminologia botaniczna stanowiąca do dzisiaj — jak pisze — piętą Achillesową wszystkich słowników języków klasycznych. Jurkowski terminologię tę zaczerpnął z C. Sprengla *Historia rei herbariae* (1807—1808), nazwy polskie brał z dzieł K. Kluka, B. Jundziłła i F. P. Jarockiego, a odpowiedniki polskie pewnych nazw roślin typowo śródziemnomorskich, nie istniejące do tamtej pory w naszej terminologii botanicznej, ukuli autorowi koledzy przyrodnicy.

„Słownik grecko-polski Jurkowskiego był na swoje czasy opracowaniem poważnym, w naszych warunkach nawet doskonałym” (s. 57) — konkluduje M. Plezia. Niestety, drukiem zdołano opublikować tylko 2/3 tego olbrzymiego dzieła, obejmującego ok. 350 dzisiejszych arkuszy wydawniczych. Pierwsze arkusze ukazały się w lipcu 1827 r. Wyszedł t. 1, obejmujący 1175 stronic, t. 2 zaś urywa się pod koniec litery π (wydrukowana część t. 2 liczy 768 stronic).

W Dodatku M. Plezia wydał m. in. nie publikowaną dotychczas rozprawkę Jurkowskiego o składni greckiej i polskiej (1805 r.). Rozprawka ta ma swoiste znaczenie dla historii językoznawstwa polskiego (właściwie jeszcze wówczas nie istniejącego), jako bardzo wczesne dziełko z zakresu komparatystyki lingwistycznej.

Zwróćmy jeszcze uwagę, iż pod słowem wstępnym M. Plezia zaznaczył, że pracę swą ukończył w dniu, w którym minęło 150 lat od dnia urodzin Tadeusza Czackiego.

Z. Br.

Jan Kisiel i Franciszek Rudzki, *125 lat Huty „Pokój”*. [Huta „Pokój”, Katowice 1965], ss. 175¹.

Z okazji 125 lat istnienia (1840—1965) Huta „Pokój” wydała okolicznościową publikację J. Kisiela i F. Rudzkiego. Kilka słów wstępu nosi podpis zmarłego w przededniu uroczystości dyrektora Huty Jana Niewidoka.

Autorzy wyjaśniają trudności, na jakie natrafili przy opracowywaniu dziejów Huty. Stosunkowo skąpa literatura (10 pozycji), jaką się posiłkowali, wykazała wiele luk. Wykorzystano więc archiwum hutnicze, dając czytelnikowi obszerne opisy wyposażenia technicznego w różnych okresach rozwoju a także liczne tablice statystyczne dotyczące ruchu działów produkcyjnych.

Główne rozdziały monografii odpowiadają zasadniczym okresom rozwoju: *Powstanie i rozwój początkowy huty* (lata 1840—1918), *Okres międzywojenny*, *Okupacja hitlerowska* i *Wyzwolenie*. Ten ostatni rozdział jest kroniką odbudowy i rozbudowy Huty w Polsce Ludowej, jest to zarazem aktualny i w miarę pełny opis huty ze wszystkimi jej oddziałami produkcyjnymi i pomocniczymi. Oddzielnie podano statystyczne wykresy porównawcze. Rozdział *Perspektywy rozwoju zakładu* świadczy o ambicjach Huty dotrzymania kroku innym zakładom, choć ta niegdyś największa huta w Polsce dziś ustąpiła pierwszeństwo innym. W ostatnim rozdziale *Partia. Związki zawodowe. Samorząd robotniczy. Związek Młodzieży Socjalistycznej* zawarta jest bogata treść życia społecznego i kulturalnego zakładu.

M. R.

¹ Ani wydawca, ani nakładca, ani miejsce i rok wydania nie są w książce ujawnione; zapewne nakładcą była Huta „Pokój”, książka drukowana była w Katowicach.